

Iránytű Intézet rövid elemzés

2012.04.17.

Áder János – Új államfő, új szerepfelfogás?

Áder János személyében hamarosan új köztársasági elnöke lesz az országnak. Elemzésünkben igyekszünk válaszokat keresni azokra a kérdésekre, melyek Áder János szakmai útjával és politikai múltjával, személyiségjegyeivel, habitusával és várható államfői szerepfelfogásával kapcsolatban felmerülnek. Ezek a kérdések szélesebb kontextusba helyezve alkalmat adnak arra is, hogy bizonyos hatalmi játszmákat a maguk tágabb összefüggésében szemlélhessünk, s ezáltal logikailag koherens képet adhassunk a jelölési folyamat során felszínre kerülő dilemmákról, vagy éppen az ezek mögött meghúzódó motivációs tényezőkről.

Áder János 1959-ben született Csornán. 1977-ben érettségizett a győri Révai Miklós Gimnáziumban. Orbán Viktorhoz hasonlóan jogi tanulmányait az ELTÉ-n végezte (1978-1983), s tagja volt a Bibó István Szakkollégiumnak is. 1985 és 1990 között az MTA Szociológiai Kutatóintézetének tudományos munkatársa. Szinte a pártalapítástól kezdve tagja a Fidesznek (bár neve nem szerepel az alapító nyilatkozatot aláíró tagok között), részt vett az 1987-es lakiteleki találkozón, az Ellenzéki Kerekasztal- és Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon. A Fidesz választmányi elnöke, majd csaknem 10 éven át alelnöke volt. 1998 és 2002 között az Országgyűlés elnöke, 2002-től 2006-ig frakcióvezető. 2002 és 2003 között ügyvezető alelnökként irányítja a Fideszt. A 2002-es kampány egyik irányítója, sokáig az országos pártszervezet hatékony működtetéséért felelős személy. 1990-től 2009-ig országgyűlési képviselő, 2009-től képviselő az Európai Parlamentben. 6 éve semmilyen tisztséget nem visel a Fideszben.

Áder János nem tartozik a legkarakteresebb politikusok közé, de meglehetősen céltudatos, feladatorientált és jó stratégia. Kövér Lászlóhoz (aki a Fidesz egyik fő ideológusa, „a párt ökle” és bevált „megmondó embere”) képest kevésbé megosztó személy, ráadásul megnyilvánulásaiban jóval visszafogottabb, ritkán ragadják el az

indulatai (bár a személyeskedő stílus tőle sem állt mindig távol). Frakcióvezetőként gyakran kemény hangot ütött meg a szocialista-liberális kormánnyal és frakciókkal szemben, azonban a parlamenti szóváltások során mindvégig képes volt megfontoltan vitázni, így nehezen találtak fogást rajta politikai ellenfelei és a balliberális sajtó. Jó debattőr, de kevésbé hatásos szónok. A határozottsága mellett alkalmazkodó is; az Orbánnal, illetve egyes elnökségi tagokkal való korábbi vitáit a belső fórumokon és nem a médianyilvánosság előtt vívta, tehát ebből a szempontból – Navracsics-hoz hasonlóan – fegyelmezett politikus. Köztársasági elnökként várhatóan inkább informális egyeztetések útján oldaná fel az egyes törvényjavaslatokkal kapcsolatban felmerülő esetleges nézeteltéréseket a politikai vétó eszközével való operálás helyett. Áder nemcsak a „tűzvonalban” (frakcióvezetői poszt), de háttéremberként is megállja a helyét (pl. jó stratégának bizonyult 2005-ben, Sólyom László államfővé választásakor – *„Ki akartuk ugrasztani a nyulat a bokorból, nyúl helyett azonban vakondok másztak elő”*). Áder nem egy karizmatikus politikus, nem is tartozik a legnépszerűbb kormánypárti politikusok közé, ám a miniszterelnök által az államfőnek szánt feladatra teljességgel alkalmas: a Schmitt Pál által megkezdett tevékenységet folytatni, ám nagyobb határozottsággal és politikai tapasztalattal, kisebb támadási felületet hagyva az ellenzéki erőknek. Bár Áder idegennyelvtudása nem a legerősebb (a korábbi nehézségeken valamelyest túllépett, ám az európai parlamenti felszólalásai a mai napig magyarul hangzanak el), ma már a nemzetközi rutinnal bíró politikusok között tartják számon a Fideszben, ami fontos lehet az államfői protokolláris és diplomáciai feladatok ellátásában. Áder János európai parlamenti tevékenysége révén, illetve az EP környezetvédelmi, közegészségügyi és élelmiszer-biztonsági bizottságának alelnökeként rendelkezik olyan kapcsolatrendszerrel, amely áttételesen hozzájárulhat a magyar kormány nemzetközi megítélésének javításához is. Áder jogász végzettségű, s bár szaktudása és tevékenysége tudományos-akadémiai szinten nem mérhető össze (Ádernek nincs tudományos fokozata) a szintén jogász végzettségű hivatali elődeivel (Mádl Ferenc és Sólyom László), de általa ismét jogvégzett köztársasági elnöke lehet az országnak.

Áder és Orbán régi „harcostársak”: az egyetemi évek, a szakkollégiumi tagság, a tanulmányok mellett végzett közös munka, majd a Fidesz megalakítását követő politikai karrierpálya, a személyes barátság és politikai sorsközösség alapvetően meghatározzák kettejük viszonyát. Ez a viszony azonban közel sem volt mindig felhőtlen. A 2002-es

kampánystratégia kudarcával (melyben Ádernek is szerepe volt), majd Orbán ideiglenes háttérbe vonulásával és Áder frakcióvezetővé válásával a két politikus közt feszültség indukálódott (többen úgy vélekedtek, hogy Áder potenciális kihívóvá válhat). A választási vereséget követően megindult a Fidesz átszervezése, a „Magyar Polgári Szövetség” kiépítése. Áder korábbi irányító szerepét az országos pártstruktúra élén ez a levezényelt átalakulási folyamat komolyan kikezdte. (A korábbi megyei szervezetekre épülő pártot választóköri szinten szervezték újjá, ezzel megerősítve a pártelnök és az elnökség jogosítványait, egyúttal gyengítve Áder pozícióit). A 2006-os újabb választási vereség után Orbán Viktor esetleges későbbi miniszterelnök-jelöltségét ismét több vezető Fidesz-politikus megkérdőjelezte. Bár Orbán ezúttal nem vonult háttérbe, hanem erősen a kezében tartotta a pártot, a jobboldalon időszakosan felerősödtek az elégedetlen hangok. A 2006-os kampányban a Győr-Moson-Sopron megyei lista összeállításakor nem kérték ki Áder véleményét, aki ezt zokon vette. Egy 2007. januári, a Magyar Nemzetben megjelent cikk Áder Jánost egy Orbán vezető szerepét elvitató, Schmidt Mária nevével fémjelzett politikai tapogatózáshoz és szervezkedéshez (új párt alapításának előkészületeivel vádolták) kötötte. Az álnéven író szerző sokak szerint Orbán egyértelmű üzenetét interpretálta Áder számára. Ezt Áder is így érezhette, hiszen Orbánnal való, amúgy sem felhőtlen kapcsolata ezután látványosan megromlott. Ezt követően, 2007 nyarán Áder bejelentette, hogy az európai parlamenti választásokon indulni kíván. 2009-től európai parlamenti képviselőként keveset hallani róla, bár Orbán – Áder szakmai profiljának megfelelően – őt kérte fel a bíróságokról szóló törvény, valamint a választójogi reform kidolgozására.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy miért éppen Áder Jánosra esett a választás a Fidesz vezetése részéről, több aspektusból is körül kell járnunk a jelölési folyamat előzményeit. Érdemes először a pragmatikus érveket felsorakoztatnunk, majd utólag rátérni a szubjektív elemekre. Orbán Viktor április 3-án, a Kúria ülésén elhangzott beszédében (melyben szólt arról, hogy korábban fontolgatták a prezidenciális kormányforma irányába történő elmozdulást) foglaltak ellenére nem szeretne erős államfői jogköröket. Az új Alaptörvény sem hozott hatalomtechnikai szempontból hangsúlyos változásokat a köztársasági elnök korábbi közjogi szerepéhez képest: továbbra is egy főként protokolláris pozícióról van szó, a végrehajtó hatalom nem mozdult el a duális szerkezet (kormány-államfő) irányában. Orbán Viktor abban sem érdekelt, hogy egy túlzottan aktív, karizmatikus köztársasági elnöke legyen az

országnak, aki idővel még a Fideszen belül is népszerűbbé válhatna a gazdasági és társadalmi válságkezelés során nimbuszából veszítő kormányfőnél. Áder János korábbi pozícióvesztése és brüsszeli, félig önkéntes „száműzetése” folytán nem jelent komoly kihívást, s bár személyes ismeretségei megvannak, párton belüli befolyásából sokat vesztett, és hiányzik mögüle a Fideszen belüli hatalmi bázis, amit államfőként már csak az összeférhetlenségi szabályok miatt sem lesz lehetősége kiépíteni (párttagságától meg kell válnia). Orbán Viktor korábban jelezte, hogy egy „tőle jobbra álló” köztársasági elnököt szeretne, aki kész megvédeni az Alaptörvényt (ezzel indokolta, hogy nem a tudományos életből előlépő jelöltre, hanem pártpolitikusra van szükség). Áder esetében az előbbi feltétel (az ideológiailag erősebb jobboldal-orientáltság) nem teljesül maradéktalanul, hiszen a leendő államfő minden eszmei elköteleződése ellenére inkább pragmatikus politikus, így e feltétel a korábban esélyesnek vélt jelöltek közül leginkább Kövér László esetében érvényesülhetett volna (Orbán kettejük közül erősen megosztó személyisége ellenére vélhetően őt preferálta, azonban Kövér nem vállalkozott e szerepre, helyette Ádert javasolta).

Az ellenzék egyik leghangsúlyosabb érve Áder személyével szemben az, hogy általa „pártpolitikus” köztársasági elnöke lenne az országnak, amit a Fidesz korábban (még ellenzéki pozícióban) szintén problematikusnak ítélt (Szili Katalin jelöltségének esete). Ebből is jól kivehető, hogy az államfői pozíció elsősorban érdekek és pártalkuk terepe, s viszonylag kevésbé érvényesülnek a jelölést meghatározó idealisztikus elemek. Ellenzéki erőként, parlamenti többség híján a Fidesz célja egy olyan köztársasági elnök személyének megválasztása lehetett, aki erős, határozott kiállású, autonóm személyiségjegyekkel bír, s aki a parlamentáris demokrácia kormányformájában a lehetőségekhez mérten valamelyest ellensúlyozni képes (még ha erre alkotmányjogi értelemben meglehetősen kevés eszköz is áll rendelkezésére) az ellentmondásos szocialista-liberális kormányzati törekvéseket. A Fidesz a szakmai-tudományos életben is kiemelkedő, tekintélyes személyeket jelölt, illetve támogatott (Mádl Ferenc, Sólyom László), akik nézetrendszerük tekintetében köztudottan közelebb álltak a jobboldali liberális-konzervatív eszmeiséghez, ám múltjuk és szakértelmük, szakmai tekintélyük révén mégis viszonylag széleskörű társadalmi támogatottságra tehettek szert. Ezáltal képesek voltak megóvni a köztársasági elnöki tisztség társadalmi presztízsét, továbbá úgy állást foglalni bizonyos kérdésekben, hogy azokban akarva se lehessen felfedezni a pártpolitikai alapú „elhajlás” jegyeit. A politikai és alkotmányossági vétó eszközével

gyakrabban élő köztársasági elnököt így gyakorta a „fékek és ellensúlyok” rendszere részének is tekintették. Ez különösen az Alkotmánybíróság volt elnökének, Sólyom Lászlónak az esetében volt szembetűnő, aki a '89-90-es alapokon álló „láthatatlan alkotmány” koncepciójának megalkotásával (kiterjesztő, értékelvű jogi értelmezés) és a jogállamiság elemeit kiemelten védelmező aktivista attitűdjével több alkalommal konfrontálódott a regnáló kormánnyal (a második Orbán-kormányval is).

Áder mellett szólt az a nem elhanyagolható körülmény is, hogy elsősorban olyan személyre volt szükség, aki az elmúlt időszak belpolitikai konfliktusaitól távol került, akinek vélelmezhetően nincsenek botránygyanús ügyei, s aki mindemellett politikailag megbízható és várhatóan nem okoz majd meglepetéseket. Áder a tudományos élethől érkező köztársasági elnökökkel szemben politikus alkat, aki a rendszerváltoztatás óta eltelt ciklusok politikai küzdelmeiben edződött, így jól ismeri a hazai politikai viszonyokból és politikai kultúrából fakadó kihívásokat. Míg Schmitt Pál esetében elsősorban olyan államfőre volt szüksége a Fidesznek, aki kevésbé „önjáró”, aki lojális és megbízható, nem állít akadályokat az erőltetett törvényhozási irammal és a mélyreható közjogi átalakításokkal szemben, aki „nem a kormányzati munka gátja, hanem a motorja kíván lenni”, addig a kétharmados törvények jelentős részének elfogadása és az előző köztársasági elnök körüli botrány némileg módosították a képletet. Orbán Viktor és a Fidesz vezetése másodszor is politikai kockázatot vállalt, amikor szűk körben döntést hozott a jelölt személyéről, hiszen egy – kevésbé valószínű – újabb botrány komoly következményekkel járhat mind a köztársasági elnöki pozíció renoméjára, mind pedig Orbán személyi politikájának megítélésére nézve. A demokratikusabb és átláthatóbb jelölési folyamat kívánalmán túl részben ezért is megfontolandó a Jobbik által megfogalmazott közvetlen államfőválasztás javaslata, de legalább egy széleskörű társadalmi konzultáció e kérdésben (mely a Fidesznek is érdekében állna, ugyanis egy konszenzusos jelölt esetén felszínre kerülő botrány során a felelősséget „szét lehetne teríteni”).

Érdemes feltennünk azt a kérdést is, hogy milyen szerepfelfogásra számíthatunk az új köztársasági elnök részéről, hiszen e téma körül kulminálnának a legvehemensebb ellenzéki kritikák. Mindenekelőtt Schmitt Pálénál karakteresebb államfői attitűdre és valamivel kiterjedtebb hivatali szerepfelfogásra. Továbbra sem számíthatunk olyan autonóm államfőre, mint amilyen Sólyom László volt. Valószínűleg a kormány által

eltervezett törvényhozási menetrend is tartható lesz, mivel ritkán fog élni a politikai, vagy az alkotmányossági vétó eszközével. Potenciális konfliktusforrást Áder jogász végzettségéből fakadó szakmai meggyőződése és jogászi presztízsének védelme okozhat azokban az esetekben, ahol a kormány által előterjesztett, illetve támogatott javaslatok „határesetnek” számítanak az alkotmányosság kritériumainak szempontjából. Azonban fontos megjegyeznünk, hogy Sólyommal ellentétben Áder nem rendelkezik olyan akadémiusabb szakmai tapasztalattal, vagy tudományos fokozattal és „névvel” ami garanciát jelentene a nem megfelelő minőségű törvények visszaküldésére. Belőle így hiányzik az a fajta belső korlát, melynek az átlépése esetén szakmai és/vagy tudományos nimbusza komoly kárt szenvedne, ezért ez nem jelenthet számára visszatartó erőt a törvények szentesítésénél. Ellentéteket generálhat viszont az Európai Unióhoz fűződő viszony területe és a „szabadságharcos” kormányzati kommunikáció is. Áder komolyan vette az Európai Parlamentben folyó munkát, s bár kezdetben inkább kényszerpályaként élhette meg brüsszeli „száműzetését”, az utóbbi időben megkedvelte az ottani közeget, a parlamenti szakbizottságban végzett szakmai tevékenységet. A konfliktusos magyar belpolitikától való távolság több munkatársa szerint higgadtabbá, megfontoltabbá tette Ádert, aminek következtében esetleg ellenérzéssel szemlélheti majd a kormány és a kormányfő harsányabb EU-kritikus („szabadságharcos”) retorikáját (mely manapság egyre több elemében merít az euroszeptikusok érveiből és kommunikációs eszköztárából).

Fontos még kitérnünk a „száműzetés” kérdésére is. Kétségtelen, hogy Áder „kivonulása” a magyar belpolitika színpadáról nem pusztán személyes választás kérdése volt, a Fideszen belüli szervezeti-hatalmi átrendeződés és az Orbánnal való viszony hűvösebbé válása is szerepet játszott e döntésben. Mindazonáltal nem beszélhetünk arról, hogy Áder elszigetelődött volna a magyarországi meghatározó politikai történésektől, hiszen több fontos jogszabály kidolgozásában tevékenyen részt vett. Az Alaptörvény védelme és a nagyszabású közjogi reform „megszilárdítása” a kormányfő elvárásainak megfelelően az új köztársasági elnök egyik elsődleges feladata lesz („horgony-személyiség”, aki biztonságot és kiszámíthatóságot ad). Noha Áder európai parlamenti képviselőtársával, Szájer Józseffel ellentétben nem vett részt közvetlenül az Alaptörvény kidolgozásában, az alkotmányozás körüli EP-viták során több alkalommal is védelmébe vette magát az alkotmányozási folyamatot

(hangsúlyozva annak demokratikus módját), valamint az új Alaptörvényben szereplő értékeket. Ezen túlmenően a jogi-intézményes reform több sarkalatos eleme az ő nevéhez fűződik, hiszen a nemzetközi fórumokon is sokat bírált bírósági reform mellett az ellenzék részéről hevesen kritizált választójogi törvénytervezet kidolgozásával is Ádert bízta meg a miniszterelnök 2011 tavaszán. (A felkérést Áder megtisztelőnek, ugyanakkor váratlannak minősítette.) A magyar sajtóban egy ideig tartotta magát az a vélekedés is, hogy Áder az igazságszolgáltatás reformja során az Országos Igazságszolgáltatási Tanácsot váltó Országos Bírósági Hivatal élére kerülne, s ekképpen a saját hivatali pozícióját készítené elő a jogi keretek kimunkálásával. Bár ezek a találgatások végül tévútnak bizonyultak, már akkor egyértelműen rámutattak, hogy Áder János személyével továbbra is számolni kell a hazai politikai életben. A későbbi események láthatóan visszaigazolták e vélekedést.

Az Orbánnal való korábbi konfliktusai ugyan nyomot hagytak Áderben, ennek ellenére lojalitása szinte borítékolható (kevésbé valószínű, hogy személyes sérelmei miatt keresztbe tenne bizonyos kormányzati kezdeményezéseknek), ami előrevetíti, hogy az ő személye sem lesz feltétlenül alkalmas arra, hogy kifejezze a nemzet egységét. Pedig a demokratikus intézményrendszerbe vetett társadalmi bizalom megerősítése érdekében kívánatos volna elérni, hogy az állampolgárok lehető legszélesebb köre – pártállástól függetlenül – képes legyen azonosulni az államfői szerepfelfogással és tevékenységgel, s az államfő személye egyúttal a köztársasági elnöki hivatal presztízsét is növelje (de legalábbis ne degradálja tovább). Várhatóan rövid időn belül ő is az ellenzéki támadások keresztüzébe kerül, ám rajta jóval nehezebb lesz fogást találni, hiszen alapvetően egy rendezett életű, botránygyanús ügyektől mentes, „szürke” politikusról van szó. Schmitt Pálhoz hasonlóan, a kormánnyal szembeni esetleges túlzottan „szervilis” magatartása esetén tovább gyengítheti a köztársasági elnöki tisztség iránti állampolgári bizalmat és megbecsülést. Schmittől eltérően azonban Áder aktívan részt vett a jelenlegi jogi-intézményi struktúra kialakításában, így számára az e területet érintő kérdések politikai értelemben kevésbé lesznek közömbösek. Sok múlik a köztársasági elnök által preferált „elnöki program” tartalmán, továbbá a munkáját segítő tanácsadó stáb összetételén is. Áder ez irányú választása szintén befolyásolhatja az államfői teendők ellátását, annak hangsúlyos momentumait és kommunikációját.

Összegzőképpen elmondható, hogy Áder János személyében egy, a korábbi államfőnél határozottabb, karakteresebb és politikai-jogi értelemben professzionálisabb köztársasági elnöke lesz az országnak. Várhatóan Schmitt Pálnál némileg kritikusabb, ám továbbra sem autonóm szerep jut a leendő elnöknek. Nyitott kérdés, hogy képes lesz-e felülemelkedni a pártpolitikusi mentalitás, a rögzült politikai szerepfelfogás és preferencia-rendszer, valamint a személyes viszonyrendszer által meghatározott kereteken, ugyanakkor mégis kevésbé valószínű, hogy teljességgel „önjáró” köztársasági elnöke legyen Magyarországnak.

IRÁNYTŰ
INTÉZET